

Kiss Zoltán

A tudományos kutatás szerzői jogi összefüggései

Az 1999. szeptemberétől hatályos, a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) preambuluma rögzíti, hogy a technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotások ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megővésében; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is. Az Sztj. első szakasza a tárgyi hatály meghatározásakor pedig három általános kategóriába sorolja a szerzői jogi oldalon részesülő műveket: irodalmi, tudományos és művészeti alkotások. Ez az orientáló jellegű megfogalmazás segíti az egyéb jogterületektől való elhatárolást, ugyanis a szellemi alkotásoknak csak egy részét — a fent említett kört — szabályozza a szerzői jog.¹

A törvény ezután példalózó jelleggel sorolja fel a legtipikusabb és leggyakrabban előforduló műtípusokat. A jogalkotó sajnálatos módon nem szakított a korábbi szerzői jogi törvény tipológiájával, így a tudományos műveket ismét az irodalmi művek egy alfajaként határozta meg (a szépirodalmi, szakirodalmi és publicisztikai mű mellett), ahelyett, hogy önálló alpontra sorolta volna.

Mindazonáltal a tudományos kutatás és a szerzői jog, vagyis a szűkebb értelemben vett szellemi alkotások joga legalább három területen kapcsolódik egymáshoz:

- a tudományos ismeretterjesztés céljára történő szabad felhasználás körében;
- a fényképek, ábrák, szemléltető képek és eszközök stb. jogvédelme során;
- a munkaviszony keretében alkotott szerzői művekre vonatkozó különleges (eltérő) szabályok tekintetében.²

Mindezekre tekintettel, ebben az írásban összefoglaljuk a fenti kérdésekre vonatkozó hatályos jogi előírásokat, különös figyelemmel a gazdasági változásokkal, a műszaki fejlődéssel, továbbá az EU jogfejlődéssel összhangban álló törvénymódosításokra. (A változások érintik mindhárom jelzett területet, ezért az újdonságokat mindenhol jelezzük.)

A szerzői jogról általában

Hatályos szerzői jogunk tehát védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat, következésképpen szerzői jogi védelem alá tartozik az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása, függetlenül attól, hogy a törvény külön megnevezi-e. A jogvédelem egyetlen kritériuma a mű (tevékenység) egyéni, eredeti jellege. A szerzői jogi minősítés tehát független az alkotás esztétikai megítélésétől vagy műfaji hovatartozásától, jöllehet az új törvénybe is bekerült az egyes műtípusok – példálózó jellegű — felsorolása. Az egyetlen lényegi változás az ún. rokonjogi védelem megszűnése.

Az alapelvek között került kimondásra ugyanakkor, hogy a szerzői jogi védelem tárgyai nem lehetnek ötletek, elvek, elgondolások, működési módszerek vagy matematikai műveletek, és ez a rendelkezés a szoftverre, pontosabban a szoftver csatlakozó felületének alapját képező ötletre, elvre stb. is vonatkozik.

A tudományos életben gyakori „többszerzős” művekre vonatkozó szabályozás is terminológiai változáson ment át: a törvény a „közös művek” között aszerint tesz különbséget, hogy annak részei felhasználhatók-e önállóan, vagy sem. Az előbbi esetben a szerzők jogait (saját részeik tekintetében) önállóan is gyakorolhatják, míg az utóbbi esetben a szerzői jog együttesen és – kétségs esetén – egyenlő arányban illeti meg a szerzőtársakat. Mivel az utóbbi időben előtérbe kerültek a szerzők körén kívüli személyek, szervezetek kezdeményezésére, illetve irányítása alatt létrejövő művek, a törvény kimondja, hogy az együttesen létrehozott művek jogait — a szerzők jogutódaként — a szóban forgó szervezetek szerzik meg.

Új szabály az is, hogy a jövőben gyűjteményes műként védelemben részesülhet olyan összeállítás is, amelynek részei nem állnak szerzői jogi védelem alatt, sőt nem is számítanak alkotásnak. (Ebben az esetben a védelem a szerkesztőt illeti meg.) A gyűjteményes műre vonatkozó szabályok a számítástechnikai eszközökkel működtetett adattárakra is vonatkoznak. Az adattár védelme nem terjed ki a tartalmát képező adatokra és egyéb alkotóelemekre.

A szerzőt megillető személyhez fűződő és vagyoni jogok sokaságának ismertetése helyett csak néhány sarkalatos szabály kiemelésére vállalkozunk. A személyhez fűződő jogok jellegüknél és a törvény erejénél fogva át nem ruházhatók, el nem idegeníthetők, másra nem szállhatnak át. (Az külön kérdés, hogy az elhalt szerző személyhez fűződő jogának védelme érdekében felléphet a hagyatéknak gondozója, illetve az érintett közös jogkezelő szervezet.)

A szerzőt változatlanul megilleti az a jog, hogy nevét — amely lehet felvett név vagy álnév — a műven és a művére vonatkozó közleményen feltüntesse. A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni. Ugyanakkor a szerző el is tekinthet nevének megjelölésétől, és ezzel a jogával később is élhet. A név nélkül vagy felvett néven nyilvánosságra hozott művel kapcsolatban a szerzői jogokat a szerző fellépéséig az gyakorolja, aki a művet először hozta nyilvánosságra.

A vagyoni jogok elidegeníthetlenségét kimondó alapelv nem változott, viszont több kivétel is áttöri ezt a merev szabályt, így szerzői jogunk végeredményben átmenetet képez a *monista* (kontinentális) és a *dualista* (an-

golszász) rendszerek között. A számítógépi programok körében vagy a munkaviszonyban alkotott művek esetében sokkal nehezebb lenne a felhasználás a vagyoni jogok átszállása nélkül.

A vagyoni jogokra vonatkozó általános rendelkezések ugyanakkor — a technikai fejlődés révén — kibővültek a mű nem anyagi formában történő felhasználásával a nyilvános előadás, a nyilvánosságához közvetítés és a továbbközvetítés, valamint az átdolgozás körében. Ugyancsak új szabály a szerző arányos díjazás iránti igényének kimondása. A díjazásnak a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia, amely magában foglalja a felhasználáshoz kapott szponzori bevételeket és egyéb támogatásokat is.

Megemlítjük, hogy a törvény a korábbinál részletesebben és bővebben fogalmazza meg a felhasználás tipikus eseteit. Ezek a következők:

- a többszörözés;
- a terjesztés;
- a nyilvános előadás;
- a nyilvánosságához közvetítés sugárzással vagy másként; a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánosságához történő továbbközvetítése;
- az átdolgozás;
- a kiállítás.

A jogalkotó a többszörözés jogának részeként ismeri el a nyomtatott formában terjesztett művek magáncélú fénymásolása és más hasonló módon történő többszörözése jogcímén fennálló díjigényt (*reprográfiai jogdíj*).³ E jogdíj alapja a reprográfiai készülékek (fénymásolók, nyomtatók stb.), illetve tartozékaik ára, kedvezményezettjei pedig az irodalmi és zenei művek szerzői, a zeneműkiadók, a képző- és fotóművészek, valamint a könyv- és folyóiratot kiadók.

A díj fizetésére kötelezettek az ilyen készülékek gyártói, importőrei és a fénymásolási szolgáltatást nyújtó vállalkozások. A törvény tehát nem terjesztette ki a reprográfiai jogdíj megfizetésének kötelezettségét az egyébként nagy mennyiségű fénymásolást végző egyetemekre, könyvtárakra és más hasonló intézményekre (pl. múzeumokra, kutatóintézetekre), elkerülve ezáltal a kedvezőtlen költségvetési és egyéb hatásokat. Más kérdés, hogy ha ellenértékért másoknak végeznek vagy engednek készülékeikkel fénymásolást, ugyanúgy jogdíjat fizetnek majd, mint a copyshop-okban. A tudományos folyóiratok és egyéb művek kiadói ennek ellenére legkorábban 2001-től számíthatnak bevételre ezen a jogcímen, ugyanis a készülékgyártókkal kötött politikai és szakmai kompromisszum eredményeként a törvény ezen rendelkezése csak 2000. szeptemberétől lép hatályba.

A tudományos ismeretterjesztés céljából történő szabad felhasználás

A hatályos szerzői jogi szabályozás szerint a szabad felhasználás körében a felhasználás díjtalan, és ahhoz a szerző engedélye nem szükséges. A szabad felhasználás eseteinek közös jellemzője, hogy csak a vagyoni jogokat érinti és kizárólag a nyilvánosságra hozott művekre vonatkozik. Az Szjt. előkészítésekor ugyanakkor hangsúlyosan fogalmazódott meg, hogy a sza-

bad felhasználás törvényi szabályait kizárólag a szerzők és egyéb jogosultak jogainak sérelme nélkül szabad csak megváltoztatni. A joggyakorlat által feltárt anomáliákat ennek megfelelően sikerült a felhasználás egyes eseteit rögzítő részletszabályok módosításával kiküszöbölni, vagyis a szabad felhasználás esetei a látszat ellenére sem bővültek. A törvény külön is kimondja, hogy a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően értelmezni.⁴

Az átvételre vonatkozó főszabály szerint tehát nyilvánosságra hozott irodalmi vagy zenei mű részlete vagy kisebb terjedelmű ilyen önálló mű iskolai oktatási célra, valamint tudományos ismeretterjesztés céljára átvehető a forrás és az ott megjelölt szerző megnevezésével. Átvételnek minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja (Szjt. 34. §-ának (2) bekezdése). Ennek a szabálynak értelemszerűen csak akkor van jelentősége, ha a kutató az általa említett célokra készített új műben vagy egyéb publikációban más – szerzői jogi védelem alatt álló – művet is felhasznál (abból kisebb részt szó szerint átvész, vagy egy nagy terjedelmű új műbe teljes egészében átemel egy rövidebb művet, tanulmányt, cikket). Külföldi mű ismeretterjesztési célra nem vehető át, nemzetközi szerződések ilyen szabad felhasználást nem engednek.

Mivel a törvény nem határozza meg pontosan a szabadon átvehető művek terjedelmét, így mindig az adott esethez kell mérni a jogszabályi kereteket. Mindenesetre az átvétel kizárólag iskolai oktatás és tudományos ismeretterjesztés céljára történhet. Az oktatás körét és a tankönyv fogalmát, valamint a tankönyvvé nyilvánítás feltételeit a törvény és más jogszabályok (oktatási miniszteri rendeletek) megfelelően körülírják, míg a tudományos ismeretterjesztés fogalmi köre meglehetősen tisztázatlan. Ugyanakkor az utóbbi időben elszaporodtak a tankönyvkiadással kapcsolatos visszaélések is, ezért is vált szükségessé a korábbi szerzői jogi törvény finomítása, pontosítása ezen a területen.

Tankönyv készítésénél csak akkor nem szükséges az eredeti szerző engedélye, ha az új művet az Oktatási Minisztérium az irányadó jogszabályoknak megfelelően tankönyvvé vagy segédkönyvvé nyilvánítja, és a címdoldalon az iskolai célt feltüntetik. A másik esetben a törvényalkotók úgy ítélték meg, hogy a tudományos ismeretterjesztés céljából történő átvételt a többszörözés és kiadás tekintetében nem indokolt szabad felhasználásnak minősíteni, mivel itt az üzletszerűség határa nehezen ellenőrizhető. Így ez a törvényi kedvezmény 1999 szeptemberétől megszűnt.

Nem változtak viszont az idézésre vonatkozó törvényi előírások: a mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti. Ezt a szabályt azért emeljük ki, mert tudományos műveknél gyakran előfordul az idézés, sőt terjedelme itt jóval nagyobb lehet, mint más esetekben, hiszen korábbi tudományos eredmények ismertetése és elemzése szükséges ahhoz, hogy azokkal vitázni lehessen.

Mindenesetre a törvényi feltételek (idézni csak nyilvánosságra hozott műből szabad, az átvevő műnek önállóknak kell lennie, tilos meghamisítani vagy megváltoztatni az eredeti szerző véleményét, kötelező a forrás és a szerző megjelölése) precíz betartása szükséges ahhoz, hogy az idézés jogszerű lehessen. Lényeges tudni, hogy jogszerű idézés esetén az eredeti szerző-

nek nem jár díjazás, továbbá e szabályok mentén lehetőség van tudományos ábrák, tervek, rajzok idézésére is (a képző-, fotó- és iparművészeti alkotások idézésére viszont nincs).

Finomodtak a magáncélú, illetve az intézményi célú másolatkészítés szabályai. Magáncélra bárki készíthet a műről másolatot, ha az a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja. Kivételt képeznek ez alól az építészeti művek, a műszaki létesítmények, a szoftver és a számítástechnikai eszközökkel működtetett adattár, valamint a mű nyilvános előadásának kép- vagy hanghordozóra való rögzítése.

A belső intézményi célra történő másolatkészítés abban az esetben minősül szabad felhasználásnak, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és

- a) tudományos kutatáshoz szükséges,
- b) saját példányról archiválásként tudományos célra vagy nyilvános könyvtári ellátás céljára készült, vagy
- c) megjelent mű kisebb részéről, illetve újság- vagy folyóiratcikkről készült. Elektronikus hordozóra (CD-re például) vagy számítógéppel magáncélra sem készíthető másnak szabadon másolat, csakis a másoló saját részére. Ez érinti egyes könyvtárak eddigi gyakorlatát.

Végül ebben a pontban kell kitérni arra is, hogy a multimédiás felhasználások és az internet egyelőre komoly kihívás elé állítják a szerzői jogvédő szervezeteket. A szerzők jogos igénye az, hogy ellenőrzött módon és ellenérték fejében történjen műveik felhasználása a világhálón vagy CD-ROM kiadványokban. Ennek ellenére a vitatott kérdésekre a nemzetközi szerzői jogi gyakorlatban még nincs egyértelmű válasz. Az EU országokban a multimédia alkotásainak szerzői jogi védelmét vagy a gyűjteményes művek vagy az audiovizuális művek analógiája segítségével szabályozzák.⁵

Gyűjteményes mű esetén a szerzői jog a szerkesztőt illeti, a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek önálló jogait nem sértve. Gazdálkodó szervezet vagy egyéb jogi személy összeállításában megjelent gyűjteményes művek tekintetében a szerzői jogokat a gazdálkodó szervezet (jogi személy) gyakorolja, azonban ez sem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek önálló jogait. Filmek esetében pedig az egyes szerzők – ellentétes kikötés hiányában – (meghatározott jogok érintetlenül hagyásával) a film felhasználása engedélyezésének jogát átruházzák a gyártóra, aki ezáltal a vagyoni jogok jogosultjává válik.⁶ A hazai szabályozás végül a szerzők és az előadóművészek közös jogkezelő szervezeteit jogosítja fel a nyilvánossághoz való közvetítés interaktív, ún. *on demand* módon megvalósuló változatának engedélyezésére és a díj mértékének meghatározására.

Ezt a kitérőt azért tartottuk szükségesnek, mert napirenden van a múzeumok gyűjteményeinek számítógépi adathordozóra, illetve az internetre történő felvitele. Ezzel abban az esetben nincs gond, ha ismeretlen szerző vagy hetven évnél régebben elhalt szerző műveinek feldolgozásáról van szó (az antikvitások természetesen szabadon felhasználhatóak az érintett múzeumok engedélyével vagy akár a múzeumok gondozásában). Hetven évnél rövidebb ideje elhunyt vagy kortárs szerző művének elektronikus hordozón történő felhasználásához azonban minden esetben meg kell kérni a szerző, illetve jogutódja (örököse) hozzájárulását és a felhasználó díjfizetésre is köteles.

Fényképek, ábrák és egyéb szemléltető eszközök védelme

A korábbi szerzői jogi törvény szerzői jogi alkotásként védte a fényképet, továbbá az ábrát, műszaki rajzot, térképet, szemléltető képet vagy eszközt és filmet, amely mint tudományos vagy művészeti alkotás nem esett ugyan a szerzői jogi védelem alá, de szerepelt rajta a készítőjének neve és a megjelenés vagy a nyilvánosságra hozatal éve. E speciális „rokonjogi” védelem időtartama a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követő tizenöt évig tartott.

Ezekkel a művekkel kapcsolatban nehéz volt eldönteni, hogy tudományos, illetve művészeti alkotásról van-e szó, vagy rokonjogot élvező műről. Nem könnyű ugyanis állást foglalni abban, hogy a mű hordoz-e magán egyéni, eredeti sajátosságokat, jellegzetességeket. Vita esetén mindenesetre az volt döntő, hogy a készítő a nevét és a megjelenés vagy a nyilvánosságra hozatal évét a művén feltüntette-e. További előírás volt, hogy a rokonjogi alkotásokat csak készítőjének hozzájárulásával és nevének feltüntetésével lehetett felhasználni. Nem volt szükség a hozzájárulásra, illetve a név feltüntetésére azokban az esetekben, amelyekben ezt a törvény a szerzői jogi védelem alatt álló mű felhasználásához sem kívánta meg.

Az eltérő védelmi időt, valamint a név és a megjelenés évének feltüntetését leszámítva, a vagyoni jogok vonatkozásában a helyzet megegyezett a szerzői jogi védelem alatt álló alkotásokkal. Munkaköri köteletségként készített fényképek, ábrák és egyéb szemléltető eszközök felhasználása tekintetében az Szjt.-nek a munkaköri kötelezettség teljesítéseként készített művekre vonatkozó előírásait is alkalmazni kellett.

Az Szjt. előkészítése során a rokonjogokkal kapcsolatban két vélemény alakult ki. Az egyik szerint a szerzői műnek számítók fényképek védelmi idejére – összhangban a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Szerzői Jogi Egyezményével – az általános szabályokat kell alkalmazni, tehát a fényképet teljes körű szerzői jogi védelemben kell részesíteni, ha egyéni, eredeti jellege van. Ez a javaslat fenntartotta volna a fényképen kívül az egyéb rokonjogi alkotások elkülönült szabályozását. A másik – végül elfogadott – elképzelés ebben a kérdésben tovább ment: az Szjt. rokonjogi fejezetének hatályon kívül helyezésével megszüntette a szerzői jogi védelem alatt álló művek és a szomszédos jogi védelmet élvező teljesítmények (előadások, hangfelvételek, rádió- és televízióműsorok) mellett amúgy is testidegen „harmadik típusú” védelmet és műcsoportot. Eszerint tehát az eredeti, egyéni jelleget hordozó fénykép, ábra, szemléltető kép stb. 1999 szeptemberétől szerzői jogi védelem alá tartozik.

A fentiekből következően, a tudományos könyvekhez, kiadványokhoz felhasznált fényképekre, ábrákra, egyéb szemléltető eszközökre ezentúl a „hagyományos” szerzői művekre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy felhasználásukhoz — a hetven éves védelmi időn belül — akkor is be kell szerezni az alkotók hozzájárulását, ha a képeken stb. nem szerepel a készítő neve és a megjelenés (nyilvánosságra hozatal) éve.

A rokonjogi szabályozás eltörlése ellenére az Szjt.-ben külön fejezet foglalkozik a képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokkal, valamint a műszaki létesítmények terveivel.

A különállás oka az, hogy ezeknek az alkotásoknak a sajátosságai különleges szabályozást tesznek szükségessé mind a személyhez fűződő jogokkal, mind pedig a vagyoni jogokkal kapcsolatban. A személyhez fűződő jogok körében például a mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetésszerű használatot befolyásolja. Építészeti, iparművészeti stb. alkotás látképpen történő bemutatása esetén, illetve tudományos ismeretterjesztő előadás vagy iskolai oktatás céljára történő felhasználásakor a szerző nevét fel kell tüntetni (meg kell jelölni), egyébiránt a szerző hozzájárulása nem szükséges és díjazásra sem tarthat igényt.

A munkaviszony keretében alkotott művek sajátosságai

A kutatóintézetek gyakorlatában tipikusnak tekinthető, hogy a kutató – a munkaköréből adódóan – az elvégzett kutatómunkája eredményét publikálja, vagy publikálás céljából a munkáltatójának átadja. Az alapkérdés itt az, hogy milyen jogok illetik meg az intézményt (mint munkáltatót) és az alkalmazásában álló kutatót (mint közalkalmazottat) az új szerzői jogi törvény alapján.⁷

A felek külön szerződésben úgy is dönthetnek, hogy a szerző az Sztj.-ben rögzített valamennyi személyhez fűződő és vagyoni jogával szabadon rendelkezik, mint pl. egy szépiró esetében. Amennyiben ilyen írásos megállapodás (pl. kutatási, megbízási, társasági vagy más szerződés) nem készül, akkor az Sztj.-nek a munkaviszonyban alkotott műre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Annak, hogy valamely műalkotásra az Sztj.-nek a munkaviszony alapján alkotott műre („szolgálati mű”) vonatkozó szabályait alkalmazni lehessen, a munkaviszonyon (egyéb szolgálati viszonyon) kívül az a törvényes feltétele, hogy a munkavállalónak a mű elkészítése munkaköri kötelezettsége legyen.

A munkaköri kötelezettséget illetően nyilvánvalóan a munkavállaló (közalkalmazott) munkaszerződése mérvadó: különös gondot kell fordítani annak pontos körülírására, hogy az alkalmazott munkakörébe milyen művek elkészítése tartozik. (A jogviták forrása is többnyire az, hogy a felek nem elég precízen fogalmazták meg ezeket a feladatokat.⁸) Az is előfordulhat, hogy a munkavállalónak változik a munkaköre: korábban nem tartozott munkaköri feladatai közé a „szolgálati mű” elkészítése, vagy fordítva, a jövőben már nem munkaköri kötelezettsége szerzői mű elkészítése. Ezeket az eseteket – éppen a pereskedés elkerülése érdekében – a feleknek kell tisztázni, majd a munkaszerződést (kinevezést) közös megegyezéssel megfelelően módosítani.

Az Sztj. nemcsak a munkaviszonyban, hanem a közalkalmazotti, a közszolgálati vagy a munkaviszony jellegű más jogviszonyban alkotott művek tekintetében is értelemszerűen alkalmazni rendeli ezeket a szabályokat.

A munkaköri kötelezettség körében alkotott mű felhasználásának joga az átadással száll át a munkáltatóra. Kérdés az, hogy milyen terjedelműek a munkáltatónak a mű felhasználására vonatkozó jogai és miként kell ezeket értelmezni. A korábbi szabályozás szerint a munkáltató a mű felhasználá-

sának jogát a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerezte meg, és ezt a jogát működési körén belül gyakorolhatta. Az Szt. ilyen megszorítást már nem tartalmaz, tehát a munkáltató, illetve a munkáltató jogutódja a védelmi idő teljes időtartamára megszerzi és gyakorolja a szolgálati művel kapcsolatos vagyoni jogait.

A felhasználási jog gyakorlásán belül ugyanakkor különbséget kell tenni a szerint is, hogy a munkáltató a művet saját maga közvetlenül használja-e fel, vagy pedig felhasználási jogának gyakorlása során harmadik személlyel köt felhasználási szerződést. Amennyiben a munkáltató a felhasználásra harmadik személynek engedélyt ad vagy a művel kapcsolatos vagyoni jogokat másra átruházza, a szerzőt *megfelelő* díjazás illeti meg. A díj összegének nyilvánvalóan arányban kell állnia a hasonló művek értékesítésénél kialakult piaci árakkal. (Más irányadó rendelkezés nincs, mivel a törvény hatályaon kívül helyezte a felhasználási szerződés alapján kifizetett szerzői díj meghatározott százalékában megállapított díjtételeket.)

A szerzőt megillető díj megállapításánál mindenesetre figyelemmel kell lenni a munkáltatónak a mű alkotásával kapcsolatos ráfordításaira is, tehát a mű létrehozásának költségeire, amely egyrészt a szerző részére kifizetett munkadíjból, másrészt a munkáltatót terhelő általános költségekből és különféle dologi kiadásokból áll. (Egy múzeumi kutatás esetében értelemszerűen más megítélés alá esik egy régészeti lelet elemzése, amikor az esetleges laboratóriumi vagy műszeres vizsgálatokat a múzeum finanszírozta, és megint más eset, amikor csak írott dokumentumok otthoni feldolgozása áll a kutatás középpontjában.)

A munkaviszonyban létrehozott mű szerzőjét védi az a szabály is, amely szerint a szerző a munkáltató jogszerzése esetén is jogosult marad arra a díjazásra, amely az Szt. alapján a felhasználás jogának átruházását követően is megilleti.

A munkaviszonyban, munkaköri kötelezettségként alkotott mű felhasználása kizárólag a munkáltató joga, az Szt. a szerző javára megállapított korábbi kivételeket megszüntette.

Érdekes kérdés, hogy milyen következményei vannak, ha a szerző megtagadja a mű átadását. A visszatartási jog természetesen korlátozza a mű (vagy az addig elkészült részek) nyilvánosságra hozatalát, ugyanakkor a szerzővel (munkavállalóval) szemben megalapozhatja a fegyelmi és/vagy kártérítési eljárások megindítását. Ha viszont a szerző már átadta a művet a munkáltatójának, azt jogszerűen nem vonhatja vissza. Ilyen értelmű szerzői nyilatkozat esetén viszont a munkáltató a művön nem tüntetheti fel a szerző nevét. A szerző kérésére mellőzni kell nevének feltüntetését, ha a munkáltató — jogaival élve — változtat a művön, de a változtatással a szerző nem ért egyet.

Az új szabályozás figyelemmel volt a számítógépi programok jogi védelméről kiadott 91/250/EGK irányelvre is, amely kimondja, hogy a munkáltatót kell feljogosítottnak tekinteni a programmal kapcsolatos vagyoni jogok gyakorlására, ha azt a munkavállaló munkaköri kötelességei teljesítése során vagy a munkáltató utasítása szerint eljárva alkotta meg. Ennek megfelelően az Szt. általánosságban kiterjesztette a szoftver-szerző munkáltatójának jogkörét, rendelkezési jogosultságát a vagyoni jogok tekintetében is.

JEGYZETEK:

- 1 A találmányokra, újításokra, védjegyre, mintaoltalomra stb. az iparjogvédelmi jogszabályok vonatkoznak (pl. a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény), míg a Ptk. által érintett szellemi alkotások meghatározott köre (pl. a know-how) ugyancsak kívül esik a szerzői jogon. Szabályt erősítő kivételként azonban lehetnek átfedések a jogterületek között: a szerzői jogi védelem alatt álló szoftver szabadalmi oltalomban is részesülhet, ha egyébként megfelel az irányadó jogszabályban foglalt feltételeknek.
- 2 Különösen fontos és mindennapos ez a tudományos kutatással nem főhivatásszerűen foglalkozók (pl. muzeológusok, régészek) gyakorlatában, ugyanis ezek munkakörébe többnyire beletartozik az általuk elvégzett kutatómunka eredményének, végtermékének publikálása, megjelentetése is könyv, kiadvány, brosúra formájában vagy egyéb módon.
- 3 A nyomtatott formában terjesztett művek fénymásolása ugyanis mára olyan méreteket öltött, amely már-már komolyan veszélyezteti a tudományos könyvek és folyóiratok kiadását.
- 4 Az Sztj. által bevezetett két új szabad felhasználási típus (a fogyatékosok igényeit kielégítő nem üzletszerű műtöbbszörözés és terjesztés, valamint a bírósági vagy más hatósági eljárásban a bizonyítás célját szolgáló műfelhasználás) várhatóan nem forradalmasítja majd a szerzői jogot.
- 5 Az internetes műfelhasználást a nyilvánossághoz közvetítés körében szabályozza a törvény és a szerző külön engedélyéhez köti, az ARTISJUS Jogdíjközleményének IV. fejezete pedig pontosan rögzíti e felhasználásért fizetendő tarifák mértékét.
- 6 A filmfelhasználási jogok teljes körű átruházása esetén is fennmarad a szerzők díjigénye a magáncélú másolás után („üres kazetta” jogdíj), az egyidejű változatlan továbbközvetítés után („kábeltévé” jogdíj) és a bérbeadásból (példánykölcsonzés) befolyó bevételek után.
- 7 Az MTA Alapszabálya az akadémiai kutatóintézetekre ruházza a munkáltatói jogok részeként a felhasználási szerződések megkötését. Ily módon a kutatók publikálási jogát erőteljesen korlátozhatja az akadémiai kutatóintézetek szervezeti és működési szabályzatában rögzített titoktartási kötelezettség. A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról intézkedő 49/1993. (III. 26.) Korm. rendelet 8. §-a is kimondja, hogy a közalkalmazott nem létesíthet olyan további jogviszonyt, amelyben a munkáltatója üzleti titkát képező módszerek, eljárások, ismeretek alkalmazására kerül sor. Ebben az összefüggésben üzleti titoknak minősül a gazdasági (kutatási) tevékenységhez kapcsolódó minden olyan téma, információ, megoldás, eljárási módszer, adat, amelynek titokban maradásához a munkáltatónak méltányolható érdeke fűződik.
- 8 A 49/1993. (III. 26.) Korm. rendelet egyébiránt azt is előírja, hogy a közalkalmazott kinevezési okmányában rögzíteni kell azokat a témákat, adatokat stb. amelyek üzleti titoknak minősülnek, így titokban maradásukhoz a munkáltatónak méltányolható érdeke fűződik. Ebből az is következik, hogy ezeket a kutatási eredményeket a munkavállaló önállóan nem publikálhatja, ezzel a joggal a munkáltató rendelkezik.